

Ko so bili Turki pregnani z Ogrskega, so šteli Mađjari $2\frac{1}{2}$ mil. duš (okrog leta 1700.), a v 30. letih preteklega stoletja že 3,358.000. Odkar so pa dobili svojo državo (1867. leta), narašča njih število silovito. Ogrski narodnostni zakon iz leta 1868. (njegov očetje so Deák, Andrásy, Eötvös) dovoljuje narodnostim, kjer so v večini, javno uporabo njih jezika v šoli in uradu; kjer jih je $\frac{1}{3}$, tam smejo zahtevati, da se razprave in zapisniki vodijo tudi v njih jeziku. Vsak si sme pred sodiščem iskati pravice v svojem jeziku, sodni odloki morajo biti vsi izdani v tem jeziku, vsak uradnik je dolžan občevati s strankami v njih jeziku. Takó v teoriji, drugače v praksi. Vse šole od ljudskih do visokih so se pomadjarile, enako vsa krajevna imena, vsa gledišča. Vsaka uradna listina je madjarska, nobeno sodišče ne uraduje drugače, vsi napisi so madjarski razen na vojašnicah, občinski zapisniki so vsi madjarski. Ta neplodoviti „državni narod“ hoče šteti danes 10 milijonov duš, a jih šteje v resnici komaj 7 milijonov . . .

Če pregledujemo statistiko prebivalstva ogrske krone (str. 473), vidimo, da nimajo Mađjari absolutne večine kljub vsi madjarizaciji.

Madjarov je 9.789.370 ali 47,5%, Slovanov 5.816.567 ali 27% in sicer: Slovakov 2.292.473 ali 10%, Rusinov 479.355 ali 2,3%, Srbov 1.125.397 ali 5,4% in Hrvatov 1.815.139 ali 8,7% (glede Hrvatov in Srbov se v knjigi (str. 476 in 485) pravilno poroča, da jih loči le verska, ne narodna razlika), Nemcev je 2.084.067 ali 10%, Romunov 2.980.216 ali 14,3% in drugih 354.291 ali 1,7%.

Zanimiv je članek, ki ga je spisal urednik prof. dr. Imendörffer o političnem, vojaškem in gospodarskem pomenu Ogrskega za monarhijo (str. 486 in 487). Ogrske dežele so po površju večje od Avstrije za okroglih 24.000 km^2 in po številu prebivalstva manjše za okroglih $7\frac{1}{2}$ milijona (21 milijonov proti 28 $\frac{1}{2}$). Važnejše za politično moč Ogrskega je pa dejstvo, da je država enotno urejena, dočim ima Avstrija 17 deželnih zborov. V tej enotni državi odločuje navadno ena politična stranka; vse madjarske stranke imajo isti končni cilj, le njih taktika je različna. Ogrske narodnosti so dandanes bolj narodopisna nego politična količina — Mađjari vladajo s svojimi 48% (v najboljšem slučaju jih je toliko) in prihajajo v poštev pri notranji politiki monarhije, v kolikor je to možno, a v zunanji politiki so skoro že vodilen faktor. V vojaškem oziru dajejo ogrske dežele skoro polovico vsega vojaštva, poleg tega igrajo važno vlogo honvedje, ki imajo čisto madjarski značaj. Proti sovražniku je država zavarovana po Karpatih na treh straneh. Mađjar je zlasti izboren konjenik, Jugoslovani so bili vedno izvršni vojaki, v prvi vrsti Hrvatje, enako tudi ogrski Nemci. Tako je Ogrsko eden izmed vojaških temeljev monarhije. A gospodarsko je Donava prirodna trgovska pot monarhije proti vzhodu, ki jo izpopolnjuje gosto železniško omrežje.

Končno omenjam članek podpolkovnika pl. Spaitsa o Bosni in Hercegovini, v katerem obžaluje, da je monarhija od časov princa Evgena in Lavdona pa do leta 1878. prepuščala Balkan in njegove krščanske prebivalce samovoljni Osmanov (str. 494).

Dr. Lončar.

Octave Mirbeau. Svečana t. l. je stalo v novinah, da je v Parizu preminil postarni pisatelj. Kdor pri nas čita podlistke, gotovo pozna to in ono drobnjavo izpod njegovega peresa. Mož je sodil med rod realistov, v inačico takozvanih dinamistov, ki radi govore o skrajnostih napredka in prosvete. Očitani so mu, da slika kmete, ki jih je spoznaval v samostanskem zatišju v družbi žene in živali in cvellie, še daleko bolj črno ko Zola. V romanu *Dingo* (1913) so zgolj psi očrtani prikupno, ostalo toné v odurni zlobi. Prototip, lakomni krčmar Jaulin, izvabi

vse premoženje nadložni materi, nato ji odkaže ležišče v skednju, jo hrani z žaltavo juho; ker pa trdoživka le ne mara poginiti, ji nastavi, da se izpotakne in ubije: o pogrebu pogodi z dovršenim tenkočutjem sredino med odkrito radostjo in obvezno žalostjo. Vsa vas pozna zgodbo, a kaj, osemdesetletnica!...

O priliki trodejanke *Les affaires sont les affaires*, ki po misli močno spominja na Feuilletov Montjoye, je padla neobičajna krilatica: Molièreov naslednik. Prvoboritelj ima značilno ime Maček, Lechat. Ležnjivi zvitorepec je vzlic dvakratnemu polomu in ječi ugleden občan, ker večkrateno milijonar. Ustanovi list, pa ume jedva pisati. Vrtnarja odslovi, ker mu je žena blagoslovljena: otroče bi delalo po gredicali škodo in nadlego. Dotarskim snubcem — suhim grofom in ogoljenim princem — si ni treba nakopati morske bolezni, zlata Amerika je pri Mačku! Baha se, s čimer bilo; ponaša se, ker mu je sin igral glavno vlogo pri treh škandalih ter dosegel rekord v dirki. Sladkorjev trs namerava nasaditi, da lahko kandidira kot agraren socialist. Proti črnorizcem vpije, a pri prvi omedlevici pozove duhovnika. Edinec se mu ponesreči z avtomobilom, mrliča ima v hiši, a strastni trgovec se ne zmeni zanj, dokler ne podpiše sijajne pogodbe. „Kupčija je kupčija“... Na nemških odrih je uspela posebno duhovita enodejanka *Tat*. Star samec zasači ponoči gosposkega vlomilca, ki si hoče prisvojiti denarja in dragotin, ter pokliče policijskega komisarja. Ofrakani zmikavt umuje v opravičilo: „Poštenega poklica ni, drug drugega sleparijo. V veletrgovini kakor financi, v časnikarstvu kakor književnosti več ali manj očitno varajo. Ker se že mora ciganiti in pelhariti, sem sklenil krasti na lastno roko“. Sladostrastnemu sivcu ugaja zlasti, ker grabljivi poštenjakovič podrobno razklada, v kake kočljive položaje ga novi opravek včasih spravi z gospemi. Ves je v ognju, došlega komisarja zahvali, češ nesporazum! lizunskega uzmoviča povabi na obisk. Ko hoče pl. Dolgoroki skozi okno na plano, mu plesnjivi pohotnež odpre duri na stežaj: Ali naj dam zapreči? — Ne, čaka že avto za oglom!

Trd in trpek pesimizem goji Mirbeau napram vsej družbi: gnusna mu je vlada, postava, šege in navade; zoprni so mu podjetniki, mrzki denarniki in dragoletniki, gabni gospodarji sveta. Svoje čustvo je prihranil ubornim borcem, skrbečim sirotam, upornikom, ponižanim in razžaljenim. V sloviti Dreyfusovi zadevi se je koj v početku (1894) priklopil na stran obsojenega stotnika, k „intelektualcem“, kakor Zola, ki zato počiva v Panthéonu, kot A. France, ki obširno in prezirno smeši prosluli slučaj v Otoku Pingvinov... Enodejanka *Le Portefeuille* predstavlja, kako dvoumno postopa policija, in dogodki so žal opravičili Mirbeauja, ki so mu priskutni obrazi sodnikov in porotnikov, tako ravnodušni pred človeškim problemom. Odrasel deloma pri Jezusovcih — tudi stric mu je bil svečenik — je opisal duhovniško vzgojo z jedko in jarko jezo. Potegoval se je za slikarje — Van Gogh, Cézanne, Pissaro, Monet — ko so jih še zasmehovali, zato izgubi takoj pri listu službo! Hudo je obdelal podle demagoge in sebične politike v Slabih pastirjih, *les Mauvais Bergers*. Zagrizeni temnogledec pa včasih nasenči prav ljubke postave, kakor ga označuje Rodenbach: „... črt je isto ko ljubezen. Sovraštvo izvira iz prevelike ljubavi. Rekli so mu, da je okruten in grozovit: njegove modre oči pričajo o detečji milini...“

Mirbeau spoštuje življenje, zameta vojno. V njegovi najbolj znani mojstrovini, Kalvariji (*le Calvaire*), kjer obdelava kot vse tedanje francoske korifeje usodno dobo 1870/71, modruje prostak: „Pojden, a ne vem, zakaj naj se borim. Ubijal ne bom, morda se dam ubiti“. V neki povesti je ustrelil vojak nemškega jezdeca.

Ker Francoza grize vest, gre in poljublja rajnemu krvave rane . . . Mirbeaujevo pero često primerjajo z učinkovitim čopičem Daumiera, Van Gogha . . .

Anton Debeljak.

Strossmayer na vatikanskem zboru. O nastopu in delovanju Strossmayerja na vatikanskem zboru 1869—70 se je doslej sicer mnogo govorilo in ugibalo, vedelo pa malo zanesljivega. Vedelo se je samo, da je bil v opoziciji. Sam T. S mič i k l a s za svoje delo „Načrt života i djelâ biskupa J. J. Strossmayera. I. U Zagrebu, 1906“ ni mogel dobiti vpogleda v originalne dokumente, zapisnike vatikanskega zbora. Kar prinaša o tej fazi Strossmayerjevega dela (n. n. m. str. 102—117), ki je za Strossmayerja kot politika in organizatorja tako zelo pomembna, je vsled tega samo posnetek iz del dveh zgodovinarjev: Friedricha, ki je očitvidno zgodovinar opozicije, in jezuita Granderaatha, ki je lahko za svoje delo porabil vse oficijalne dokumente. Da Granderaath vkljub temu ni zanesljiva priča, nam dokazuje dejstvo, da mu udeleženec vatikanskega zbora, Gj. S mič i k l a s, ravno v neki za Strossmayerja pomembni stvari odločno ugovarja (l. c. str. 115). Tem večje zanimanje zaslužijo novi in zanesljivi podatki o delovanju Strossmayerjevem na vatikanskem zboru, ki jih je priobčil E. A. Roloff pod naslovom „Die „Römischen Briefe vom Konzil““ iz zpuščine lorda Actona (Zeitschrift für Kirchengeschichte, XXXV. Bd. 1914. Str. 204—254).

Vatikanski zbor se je otvoril 8. decembra 1869 in že 17. decembra je prinesla „Augsburger allgemeine Zeitung“, takrat v Evropi najbolj razširjen in najbolj vpliven list, svoj prvi dopis iz Rima, ki je kazal veliko informiranost o dogodkih na vatikanskem zboru, še bolj pa o tendencah kurije in o razpoloženju in prizadevanju opozicijske manjšine. Ti dopisi, ki so se ves čas vatikanskega zbora nadaljevali, so zbudili veliko senzacijo in naredili kuriji — ker so bili zoper njene odredbe in težnje — ne malo skrbi. Tem bolj zaradi tega, ker so bili napisani očitvidno v prilog opozicijske manjšine in vsled tega naperjene zoper kurijo. Roloff opisuje na podlagi dozdej nepriobčenih korespondenc, kako so ta „pisma iz Rima“ nastajala.

Opozicija je imela svoje zavetje v Rimu pri lordu Actonu, ki je vsa poročila iz njenega kroga pošiljal Döllingerju. Ta je vsa ta poročila redigiral in jih priobčeval v omenjenem listu. Lorda Actona pa so informirali iz opozicije škofje Connolly, Hefele, Darboy, Dupanloup in — Strossmayer. Döllingerju piše Strossmayer 18. junija 1871: „Vaša pisma sem prelistal še enkrat in ponavljam, da so najzvestejši kompendij zgodovine vatikanskega zbora . . . Vse, kar bi se dalo tem pismom dodati, je samo potrdilo njih vsebine.“ Döllinger sam pa piše 31. marca 1870 svojemu prijatelju, angleškemu konvertitu Oxenhamu: „Z rimskimi pismi v „Allg. Zeitung“ stoji stvar res tako; napisana so in officina Jani na podlagi poročil iz Rima — od A[ctona] in F[riedricha] — in so najzanesljivejša stvar med vsem, kar je doslej izšlo o zgodovini zbora.“

Še bolj jasna in informativna so pisma, ki jih piše Acton Döllingerju. Tako pravi v nedatiranem pisnu, okoli 10. marca 1870: „Dupanloup je bil pri meni ob 7., Clifford ob 8., Voršak, Strossmayerjev adlatus, ob 9. Tako je moje poročilo o proemiju zajeto iz dobrih virov“. Drugje pravi: „Strossmayer in Haynald sta moja informatorja“ in „Poučen sem tako dobro, da bo zbudilo pismo pozornost med škofi“.

O Strossmayerju samem pravi Roloff, da je „nach seinen Ideen und Beweggründen bis jetzt nur unvollkommen zu erlassen. Und doch gehört er, wenn nicht zu den grössten, so zu den eigenartigsten Gestalten, die der katholischen Kirche